

УДК 327.5+327.7+327.8

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.937>

А. С. Паламар

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4927-8241>

аспірант кафедри політології

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ВПЛИВ «БРАТІВ-МУСУЛЬМАН» НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ТУРЕЧЧИНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Постановка проблеми. Зараз, коли йдеться про зовнішню політику Анкари на Близькому Сході, критики турецького режиму сходяться в одному: політика Туреччини в регіоні зазнала повного краху. Такі звинувачення на адресу Анкари цілком обґрунтовані, адже турецька модель демократії, про яку було стільки розмов, так і не стала зразком для нових урядів на Близькому Сході після «арабської весни»; «Брати-мусульмани» в Єгипті, що підтримувались Туреччиною, були відсторонені від влади в ході військового перевороту; режим Башара Асада, в повалення якого турецьке керівництво вкладало чимало сил, продовжує залишатися при владі в сусідній Сирії, а іракські курди намагаються створити на турецьких кордонах власну державу.

Серед усіх цих подій центральними слугують відносини Туреччини та Єгипту з кінця ХХ століття до сьогодні, оскільки трансформація політичної сфери життя спочатку Анкари, а потім Каїру протягом цього часу слугувала чи не основним фактором вироблення політичного курсу Туреччини в регіоні Близького Сходу та Північної Африки.

Для політичної науки тема зовнішньої політики Турецької Республіки у ХХІ столітті є особливо актуальною, оскільки після приходу до влади Партії справедливості і розвитку в державі почали імплементувати наукову доктрину, розроблену професором Ахметом Довутоглу [1], яка обґрунтовувала побудову нової концепції зовнішньополітичного курсу Анкари в регіоні.

Джерельна база статті. В Україні геополітичною проблематикою Туреччини в контексті розвитку україно-турецьких двосторонніх відносин займається Центр близькосхідних досліджень на чолі з Ігорем Семиволосом [2]. Серед основних західних науковців, які ґрунтовно досліджують місце Туреччини у сучасній системі міжнародних відносин, варто виділити Еріка Рінгмара [3], Бірла Акгуна [4], Алі Бальчі [5] та Мехмета Озкана [6]. У Росії цією тематикою займаються дослідники, об'єднані в аналітичний центр «Інститут Близького Сходу», серед яких слід виділити Івана Стародубцева [7] та Юрія Щегловіна [8].

Метою публікації є висвітлення динаміки відносин між Анкарою та Каїром протягом останніх двох десятиліть, аналіз потужного впливу асоціації

«Брати-мусульмани» на зовнішню політику Туреччини у ХХІ столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туреччина та Єгипет історично пов'язані міцними релігійними та культурними зв'язками. Сотні років Єгипет був частиною Османської імперії, спадкоємицею якої є сучасна Туреччина. Однак після розпаду імперії загальна ситуація у світі змінилася. З одного боку, на погіршення відносин між державами вплинуло визнання Туреччиною першою ісламською країною державу Ізраїль [9]. З іншого боку, в Єгипті королівський режим змінився військово-секулярним з приходом до влади Джамала Абдель Насера, потім Анвара Садата та Хосні Мубарака. Вони та їх прихильники вважали «сіоністську державу» своїм головним ворогом.

Окрім цього, виділимо ще два фактори, що спричинили погіршення відносин між державами у ХХ столітті.

1) Мустафа Кемаль «Ататюрк» і ті, хто був після нього, під гаслом «сучасного розвитку» вели країну в напрямі Заходу і повністю відвернулися від арабських країн.

2) Відносини Туреччини із Заходом після 1952 року та приєднання республіки до блоку НАТО зробили її частиною західної військової коаліції, коли більшість арабських держав, в тому числі Єгипет, в епоху Абдель Насера та його наступників стали частиною соціалістичного прокремлівського блоку.

Період покращення відносин між державами розпочався з розпаду СРСР та розуміння обох сторін необхідності розвитку перш за все економічних відносин. Не дивно, що значення Арабської Республіки Єгипет (АРЕ) для турецької економіки є найважливішим серед країн Африки. По-перше, з урахуванням близького географічного положення та великої кількості населення обидві країни слугують великим ринками збуту товарів і послуг одна для одної, а також широким полем для інвестицій. По-друге, перспективи для співпраці відкриваються у зв'язку з виявленням великих родовищ вуглеводнів у Східному Середземномор'ї [10], де у двох держав може знайтися чимало спільних інтересів. По-третє, Єгипет можна називати «воротами в Африку» для турецьких експортерів з урахуванням географічного розташування, наявності на його території найважливішого логістичного

маршруту у вигляді Суецького каналу. Він останніми роками набув особливого, якщо не критичного, значення для турецьких експортерів навіть у деякі країни Близького Сходу через втрату логістичних маршрутів на території Сирії та Іраку [11]. Турецька Республіка може слугувати «дверима» для єгипетських експортерів у країні ЄС.

5 квітня 1993 року був підписаний документ про утворення турецько-єгипетської ділової ради [12]. Завдяки цьому розпочались переговори стосовно економічного співробітництва, основним пунктом яких став експорт єгипетського газу на європейський континент. Задля покращення торговельних відносин між країнами у 2005 році було підписано Угоду про вільну торгівлю, яка набула чинності 1 березня 2007 року. Вона передбачала зниження митних і деяких інших бар'єрів між двома країнами [13].

Тільки за один рік (з 2004 по 2005 роки) обсяг двосторонньої торгівлі збільшився більш ніж на 20%, досягнувши \$ 996 млн. Передбачалося, що після укладення угоди про вільну торгівлю обсяг товарообміну зросте в 2 рази. Вже у 2007 році він склав \$ 1,5 млрд. До кінця 2007 року турецькі капіталовкладення в єгипетську економіку досягли \$ 1 млрд. У тому ж році в Єгипті з'явилося понад 100 турецьких фірм [14].

До 2011 року частка товарів турецького походження склала 4,5% на внутрішньому ринку Єгипту порівняно з 2% у 2005 році. Єгипет став 12 за величиною імпортером турецької продукції, а Туреччина – п'ятим [15]. Фактичні темпи зростання значно перевищували прогнозовані. Одночасно збільшився обсяг турецьких інвестицій в єгипетську економіку з \$ 60 млн. у 2005 році до \$ 1,5 млрд. у 2010 році. В АРЕ станом на 2010 рік здійснювали діяльність 250 турецьких компаній, які забезпечували роботою близько 40 тис. єгиптян [16].

Вочевидь, зміцнення торгово-економічних відносин між Єгиптом і Туреччиною багато в чому завдячує радикальному реформатуванню всієї концепції зовнішньої політики Анкари з початку ХХІ століття.

Після встановлення однополярності в системі міжнародних відносин Турецька Республіка зіткнулася з новими загрозами ослаблення своєї значущості як стратегічного союзника НАТО в Близькосхідному регіоні. Найвні ризики щодо остаточного перетворення Туреччини на периферійну державу Північноатлантичної політики спонукали турецьке керівництво на конкретні кроки щодо перегляду і конструктивної зміни зовнішньополітичного курсу країни пропорційно новим геополітичним і макроекономічним реаліям.

Основними «локомотивами» такої перебудови слід назвати трьох особистостей – представників створеної у 2001 році Партії справедливості

та розвитку (ПСР), таких як Реджеп Ердоган, Абдулла Гюль та Ахмет Давутоглу.

Абдулла Гюль став прем'єр-міністром лише для того, щоби скасувати положення основного закону, яке закривало Реджепу Ердогану доступ до вищих посад у країні через те, що у минулому він мав судимість. Прийшовши на пост на початку листопада 2002 року, А. Гюль насамперед скасував цю поправку Конституції, і вже 14 березня 2003 року прем'єром став Р. Ердоган [17] – реальний лідер партії та її делегат у управлінні країною. А. Гюль задовольнявся постом першого віце-прем'єра і міністра закордонних справ. Вони склали свого роду владний тандем, який визначав майбутній політичний курс турецької держави.

Архітектором оновленої зовнішньої політики Туреччини став Ахмет Давутоглу, який направив країну курсом, більшою мірою заснованим на дипломатії, економіці, «м'якій силі» і тюркській та ісламській ідентичності. Слідуючи цим напрямом, Туреччина змогла капіталізувати своє геостратегічне розташування, почавши відігравати одну з головних ролей на міжнародній арені. Вираз цієї політики можна було спостерігати в підході Анкари до відносин не тільки з Єгиптом, але й з Іраком, Сирією, Палестиною, Іраном.

Важливо відзначити, що процес реформатування зовнішньої політики тривав доволі довго. Завершення реалізації принципів нової політики прийшлося на час 2014–2016 років, коли Ахмет Давутоглу перебував на посаді прем'єр-міністра. У першій же декаді цього століття головна роль у зовнішній політиці Туреччини продовжувала полягати у співпраці з ЄС і НАТО. Ця традиція започаткувалась ще з часів «холодної війни», коли Туреччина в багатьох питаннях була підпорядкована рішенням США. Важливим свідченням того, що в умовах такої зовнішньополітичної орієнтації турки могли пожертвувати навіть інтересами своїх одновітців, слугувала широкомасштабна участь турецьких військ в операції в Афганістані, де Анкарі відводилась ключова роль у логістиці та стратегічній підготовці військового вторгнення [18].

Проте пізніше уряд Туреччини, відчувуючи наростаючий потенціал, поступово став заявляти про свої амбіції, визначаючи необмежений простір своїх національних інтересів для подальшого розвитку турецької державності. Такий економічний, політичний і соціокультурний розвиток, за заявами турецьких лідерів, має протікати перш за все в рамках неоосманського простору [19]. Цей напрям включає встановлення тісної співпраці з країнами, розташованими на території колишньої Османської імперії. Водночас не менше враховувався західний вектор розвитку, за якого важливу роль відігравали Сполучені Штати як головний партнер у зовнішній політиці, а також європейській інтеграції. Результатом цих напрямів мало

стати зростання ролі Туреччини на міжнародній арені і закріплення за нею у найближчій декаді статусу регіональної держави з огляду перш за все на економічні й політичні міркування. За словами А. Давутоглу, «Туреччина має велику вагу на міжнародній арені. Ще більше значення має той факт, що багато країн уважно прислухаються до наших заяв по безлічі регіональних і міжнародних питань. Нині світ багато чого очікує від Туреччини, і ми повністю усвідомлюємо нашу відповідальність у проведенні виваженої зовнішньої політики» [20].

З академічного боку важливою є присутність наукової доктрини в сучасній зовнішній політиці Туреччини. Її автором є вищезгаданий професор Ахмет Давутоглу – політолог і глобаліст світового масштабу. Його основна думка, викладена в академічному дослідженні “Strategic Depth” [1], полягала в планомірному нарощуванні турецького впливу на Близькому Сході.

Він у своїх роботах спирався насамперед на концепцію «м’якої сили» професора Гарвардського університету Джозефа Нея, який ввів це поняття в обіг у 1990 році, опублікувавши працю “Bound to Lead: The Changing Nature of American Power” [21]. Дж. Ней вважав, що «м’яка сила» виражалася в прагненні співпрацювати з людьми, а не завойовувати їх. Головним стрижнем «м’якої сили» є сукупність цінностей культури-донора, культури-суб’єкта та іншої держави, що пов’язана з цією культурою і живе в її руслі. Ці цінності мають бути нав’язані об’єкту зовнішньої політики, реципієнту. Пізніше він стверджує, що для ефективної реалізації політики «м’якої сили» необхідно і достатньо трьох «китів» цієї політичної моделі впливу, а саме культури, політичних цінностей та ефективної зовнішньої політики [22].

Окрім принципів реалізації «м’якої сили», А. Давутоглу є послідовним прихильником доктрини “zero problems program” («нуль проблем із сусідами»), а також вважає, що ефективна зовнішня політика абсолютно неможлива без внутрішнього спокою. Слід підкреслити, що своїми цілями А. Давутоглу оголошував нормалізацію відносин з Єгиптом, Сирією, Іраком, Іраном, а також іншими державами, з якими у Туреччини раніше були прохолодні стосунки. Найбільш важливим положенням теоретичного базису А. Давутоглу, яке знайшло повне розуміння в Р. Ердогана, був поступовий відхід від зовнішньополітичної орбіти США.

Як вважають сучасні політологи, настільки активною зовнішньою політикою Туреччина Р. Ердогана зобов’язана перш за все трьом основним факторам, а саме бурхливому економічному зростанню (останніми роками ВВП цієї країни досяг одного трильйона доларів, доходи на душу населення зросли втричі); фундаментальним зрушенням у

політичному ландшафті країни, де домінує Партія справедливості і розвитку; серйозному переосмисленню зовнішньополітичних пріоритетів [23].

Водночас у період перебування при владі Партії справедливості та розвитку, незважаючи на покращення відносин у сфері економіки, Єгипет не ставився до Туреччини як до дружньої країни. Її вважали суперником, який прагне відігравати домінуючу роль у регіоні. До самого початку «арабської весни» між Туреччиною і Єгиптом не було справжніх довірчих відносин.

Отже, з початком повстань на центральній площі Тахрір у Каїрі прем’єр-міністр Р. Ердоган зайняв доволі виважену і стриману позицію. У своїх коментарях пресі він заявляв, що необхідно прислухатися до голосу єгипетського народу, а перемогти повинна демократія [24]. Він не говорив, що Х. Мубараку і його команді слід піти, як того вимагали протестуючі, але й не став захищати президента. Проте перемогу на парламентських виборах у Єгипті партій, що представляють інтереси руху «Брати-мусульмани», та обрання на пост президента Мухаммеда Мурсі у 2012 році в Анкарі зустріли з великим оптимізмом.

Релігійно-ідеологічна близькість ПСР із єгипетськими ісламістами зміцнила надії турецького керівництва на можливість взяти активну участь у перебудові Єгипту, а також на придбання в особі Мухаммеда Мурсі союзника, за підтримки якого стане можливим посилення впливу і позицій Туреччини на Близькому Сході. За рахунок вдалих відносин з Єгиптом турецьке керівництво намагалося перекрити свої негаразди на близькосхідному напрямку, що розпочалися разом із громадянською війною в Сирії, через яку виникла конфронтація з наявним там режимом Башара Асада і його союзниками, а саме Іраком, Іраном та Росією.

Ідеологічна спорідненість між «Братами-мусульманами» і турецькою ПСР сягає корінням у 1960-і роки. «Брати» встановили контакти з Неджметтіном Ербаканом (вважається засновником «політичного ісламу» й наставником Р. Ердогана), який у 1969 році заснував турецьке відділення «Братів-мусульман», а саме «Міллі Геруш». Однією з перших ісламістських партій, що вийшли з цього руху, була Партія національного порядку. В той період Р. Ердоган був главою молодіжного осередку цієї партії, вперше встановив контакти з представником «Братів-мусульман» Кемалем аль-Хелбаві на серії конференцій, організованих Всесвітньою асамблеєю мусульманської молоді [25, с. 386].

З початком ХХІ століття ПСР тісно співпрацювала з «Братами». Туреччина побачила в них стратегічного партнера і відразу після падіння режиму Хосні Мубарака зобов’язалася надати Єгипту допомогу задля розвитку на суму \$ 2 млрд., а також організувала постачання технічного

обладнання для вирішення проблем, пов'язаних із комунальним господарством. Обсяг товарообігу між двома країнами у 2012 році досяг максимального значення у 5 млрд. доларів США [25, с. 396].

З приходом до влади «Брати-мусульмани» зіткнулися перш за все з необхідністю вирішення проблем, що накопичилися у соціально-економічній сфері, тому на зовнішній арені ісламістський Єгипет орієнтувався насамперед на залучення в країну фінансових ресурсів і не вдавав із себе гравця, який прагне до регіональної гегемонії. Туреччина стала активно використовувати тимчасовий підйом «Братів-мусульман» та їх ідеологію помірною ісламізму як інструмент зміцнення власних позицій у регіоні.

На IV з'їзді ПСР в Анкарі в жовтні 2012 року, на який був запрошений президент М. Мурсі, турецький прем'єр вшанував його як кращого друга Туреччини. М. Мурсі виступив на з'їзді, подякував турецькому уряду за підтримку у часи повстання на площі Тахрір, а також висловив надії про зміцнення співробітництва між країнами [26].

В період 2011–2013 років швидке зближення між Туреччиною та Єгиптом стало причиною побудови спільної позиції стосовно громадянської війни у Сирії. Анкара, яка до самого початку заворушень підтримувала доволі хороші стосунки з режимом Башара Асада [27], різко змінила свою риторичку і привела її у відповідність до позиції основних західних держав з трьох причин. По-перше, силові відомства і спецслужби Б. Асада, в яких панують єдиновірні сирійському лідерові алавіти (представники синкретичного і містичного відгалуження шіїтського ісламу), почали придушувати переважно сунітські народні повстання. Р. Ердоган, будучи ревним сунітом, не забарився стати на бік протестуючих. По-друге, правляча Партія справедливості та розвитку не могла собі дозволити, щоб вважали, ніби вона проти демократії в Сирії, з огляду на те, що її власна легітимність багато в чому залежить від її демократичних намірів. По-третє, як тільки уряд Р. Ердогана дійшов висновку, що режим Б. Асада приречений, він почав шукати способи забезпечення власних інтересів у Сирії в майбутньому, які мають стратегічне значення для Анкари.

Звичайно, що ця зміна курсу щодо Сирії багато чого коштувала у відносинах з Іраном, що був головним прихильником режиму Б. Асада. Проте Р. Ердоган доволі вмело балансував, використовуючи єгипетських «Братів». З одного боку, М. Мурсі, підігруючи Туреччині, розірвав дипломатичні відносини із Сирією, а причиною такого демаршу він назвав насильство, яке чинить режим Б. Асада щодо власного народу [28]. З іншого боку, Єгипет після революції на площі Тахрір зробив значні кроки у зменшенні політичних протиріч та напруженості з Іраном. Це було досягнуто через зміну

влади в Каїрі на більш ісламістську, хоча сунітського толку. В будь-якому разі для шіїтського Ірану підтримувати діалог з «Братами-мусульманами» було значно легше, ніж із секулярними військовими режимами. В результаті цього Р. Ердоган використовував «Братів» не лише як стратегічного союзника, але й як медіатора в діалозі з Іраном, що давало змогу не доводити незгоди між ними до рівня військової конфронтації.

Після відходу з політичної арени в Єгипті «Братів-мусульман» припинила існування вісь «Туреччина – Єгипет», яка мала, як сподівалося турецьке керівництво, стати найбільш міцним і впливовим союзом у регіоні. Після М. Мурсі в Анкарі не залишилося союзника, з яким можна було створити щось подібне. Більш того, падіння «Братів» виявило ідеологічні помилки, яких припустилися представники ПСР щодо інших ісламських країн регіону. Єгипет позиціонувався партією Р. Ердогана як ідеальне втілення турецької моделі демократії, а крах адміністрації М. Мурсі в цьому разі свідчив про крах цієї моделі.

Після повалення президента Єгипту і наступних кровопролитних зіткнень, будучи прем'єр-міністром Туреччини, Реджеп Ердоган різко засудив дії єгипетських військових проти прихильників ісламістів. Представники турецького керівництва заявляли, що відсторонення демократично обраного глави держави суперечить закону і може завдати великих збитків Єгипту, його економіці і демократичним процесам. Р. Ердоган вказував навіть на необхідність скликання термінового засідання Ради Безпеки ООН, присвяченого виключно ситуації в Єгипті. В результаті цього в серпні 2013 року країни відкликали своїх послів для консультацій. У листопаді Єгипет оголосив турецького посла Хюсейна Авні Ботсали персоною нон грата [29], а Туреччина – єгипетського посла Абдурахмана Селахаддіна [30].

Руйнування турецьких планів стосовно Єгипту нанесло великий удар їх амбіціям всередині Близького Сходу та їх планам на регіональне лідерство. Зокрема, постраждали саудівсько-турецькі стосунки. Саудівська Аравія підтримала нову владу на чолі з А. ас-Сісі, тоді як Туреччина продовжувала фінансувати вже опозиційних а пізніше взагалі нелегальних «Братів-мусульман». Відповідно, від такого переходу подій не могли не постраждати турецько-єгипетські економічні відносини.

У жовтні 2014 року керівництво АРС заявило про відмову продовжувати дії угоди з перевезення турецьких вантажів через свою територію, дія якої закінчувалася у квітні 2015 року. В результаті цього турки змушені використовувати Суецький канал на загальних підставах. Вартість транзиту для них у зв'язку з прийнятим рішенням збільшилася з 3 500 дол. до 5 000 дол. за один вантажний автомобіль [15]. На тлі зростання зовнішнього боргу

Єгипту згорання спільних з Туреччиною проєктів завдала єгипетській економіці істотної шкоди. Багато угод у сфері транспорту, освіти і охорони здоров'я, підписаних сторонами у 2012 році, були заморожені після повалення М. Мурсі.

Водночас якщо проаналізувати макроекономічні показники співпраці Єгипту та Туреччини, то можемо впевнено констатувати, що погіршення економічних відносин між державами означало сповільнення темпів розвитку, а не їхній занепад. Зокрема, статистичні дані на сайті Міністерства зовнішньої політики Туреччини вказують на те, що протягом 2014–2018 років загальний обсяг торгівлі залишався в рамках \$ 5 млрд. [31]. Турецький імпорт у Єгипет у 2018 році досяг \$ 3 млрд. порівняно з \$ 2,36 млрд. в 2017 році. Єгипетський експорт до Туреччини склав \$ 2,19 млрд. у 2018 році порівняно з \$ 1,997 млрд. роком раніше, а загальні турецькі інвестиції в Єгипет досягли \$ 10 млрд. [32]. Зрозуміло, що охолодження політичних відносин не могло привести до економічного бойкоту, оскільки це б завдало великої шкоди обом державам.

Насправді у 2014–2018 роки необхідність в економічних зв'язках була чи не основною причиною, що протидіяла ще більшій радикалізації висловлювань офіційних представників обох держав. Влада Туреччини, цілком ймовірно, очікувала результатів наступних президентських виборів в Єгипті, де, відповідно до прогнозів, А. ас-Сісі мав бути переобраний. Після цього Р. Ердоган міг заявити, що поважає вибір єгипетського народу, і визнати А. ас-Сісі (хоча це було б складно зробити з огляду на попередні заяви президента Туреччини на адресу єгипетського лідера). Ще в кінці 2014 року заступник прем'єр-міністра Туреччини Бюлент Аринч заявив, що подальше ігнорування президента А. ас-Сісі стане неможливим, оскільки він уже зміцнив своє положення в країні і визнаний багатьма впливовими державами [33]. Проте його переобрання ситуації не змінило. Відносини ставали все більш прохолодними, а подекуди навіть ворожими.

Зокрема, рух «Братів-мусульман» був заборонений владою Єгипту та визнаний терористичною організацією. Туреччина прихистила учасників організації на своїй території і стала де-факто новим центром поширення «Братів» на Близькому Сході.

20 лютого 2019 року в Єгипті привели у виконання смертний вирок, винесений дев'яти особам за причетність до вбивства генерального прокурора Хішама Бараката. У числі страчених був син одного з керівників організації «Брати-мусульмани» [34]. Через кілька днів після цього Р. Ердоган підкреслив, що не зустрічатиметься з президентом Єгипту. «Мені пропонують посередництво в діалозі з А. ас-Сісі, на що я відповідаю, що не маю наміру з ним зустрічатися. Для цього потрібно

перш за все оголосити масштабну амністію в Єгипті і звільнити всіх політв'язнів. Я щиро поважаю єгипетський народ, але не зможу сказати того ж про А. ас-Сісі», – підкреслив турецький лідер [35].

Через півроку під час судового процесу по мер експрезидент Єгипту та очільник руху «Братів-мусульман» Мухаммед Мурсі. Політичне крило «Братів-мусульман», а саме партія «Свобода і справедливість», заявило, що смерть М. Мурсі – це «вбивство», і закликала прихильників зібратися на похоронах та демонстраціях біля посольств Єгипту по всьому світі. Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган, який був близьким союзником покійного М. Мурсі, звинуватив у смерті «тиранів Єгипту» [36].

Протягом 2020 року напруга зростала через загострення конфлікту в Лівії [37]. Війська, лояльні голові Лівійської національної армії (ЛНА) фельдмаршалу Халіфі Хафтару, якого підтримують Єгипет, Саудівська Аравія, ОАЕ, знову спробували взяти штурмом Тріполі, де розташовується Уряд національної згоди (УНЗ) на чолі з Файзом Сараджем. На початку року турки направили в Тріполі своїх військових та озброєння, що допомогло Ф. Сараджу не тільки захистити столицю, але й відбити у ЛНА стратегічне місто Сирт. Єгиптяни дуже обурилися присутності Туреччини і пригрозили відправити свою армію на допомогу Х. Хафтару [38].

Крім того, Єгипет протягом останніх років почав брати участь у міжнародних зустрічах, які мають яскраву антитурецьку спрямованість. У січні 2019 року видання “Middle East Eye” повідомило, що представники військових розвідок Саудівської Аравії, ОАЕ, Єгипту та Ізраїлю провели секретні переговори, підсумком яких стало рішення про дипломатичну реабілітації Башара Асада. За відомостями журналістів, «досягнуто домовленості про відновлення зв'язку між сирійським урядом і арабським світом. У Дамаску знову відкриються посольства, Сирію повернуть в Лігу арабських держав. Головною метою, яку в ситуації, що склалася, переслідують близькосхідні держави, є зменшення впливу Ірану і перешкода військовій експансії Туреччини на північному сході Сирії» [39]. Відзначимо, що наміри Єгипту здійснювати посередництво в Сирії між Б. Асадом і сирійськими курдами обмежує вплив Туреччини на сирійський конфлікт.

Висновки. Описані вище події вказують на появу ще одного розлому на території Близького Сходу, а саме розлому між Туреччиною і Єгиптом. Сучасна ситуація навколо зовнішньополітичних тенденцій цих країн говорить про посилення політичного протистояння недавніх побратимів, а економічні зв'язки між ними слугують чи не єдиним запобіжником у розгортанні відкритого протистояння.

Відсторонення «Братів-мусульман» від влади в Єгипті завдало серйозного удару прагненням уряду Р. Ердогана посилити власну роль на теренах Близького Сходу. Однак поки Анкара продовжує підтримувати мережу ісламістів, вони залишаються життєздатною структурою в Північній Африці. Багато лідерів «Братів-мусульман» діють за межами Туреччини і координують свою діяльність з Анкарою. Лівія є прикладом того, як далеко Р. Ердоган і його соратники готові піти у підтримці «Братів», вливаючи фінансові кошти і зброю, відправляючи бойовиків і забезпечуючи матеріально-технічну допомогу для них.

Близький Схід – це дуже важкий регіон з позиції політичного прогнозування. Проте можемо стверджувати, що зараз немає надії на те, що «Брати-мусульмани» найближчим часом зможуть зміцнити своє становище в Єгипті, отже, ворожнеча, швидше за все, буде загострюватися щонайменше до того часу, поки А. ас-Сісі залишатиметься очільником держави. Безкомпромісна підтримка Р. Ердоганом ісламістів чинить велику шкоду позиціям Анкари в регіоні, змушує Каїр протистояти турецьким амбіціям домінування на Близькому Сході. Однак не залишає відчуття, що конфлікт багато в чому має особистісний характер, а логіка політичного прагматизму з часом поставить все на свої місця, тобто змусить двох передових держав почати процес примирення, оскільки між ними досі залишається великий простір не тільки для економічної, але й для політичної співпраці для спільного вирішення основних стратегічних регіональних проблем.

Література

1. Davutoglu A. Strategic Depth: Turkey's International Position. Istanbul : Kure Yayinlari, 2000.
2. Uames.org.ua, 2020. *Центр близькосхідних досліджень*. URL: <https://uames.org.ua> (дата звернення: 15.12.2020).
3. Ringmar E. History of International Relations: A Non-European Perspective. Cambridge, UK : Open Book Publishers, 2019.
4. Akgün B. Twins or enemies: Comparing nationalist and Islamist traditions in Turkish politics. *Middle East Review of International Affairs*. 2002. № 6 (1). P. 17–35.
5. A Balci, A. and Miş, N. 2008. Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy? *Turkish Studies*. № 9 (3). P. 387–406.
6. Ozkan M. and Akgun B. Turkey's opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*. 2010. № 48 (04). P. 525–546.
7. Стародубцев И.И. Россия-Турция: 500 лет беспоконного соседства. Москва : Эксмо, 2017.
8. Щегловин Ю.Б. Об использовании турецкими властями криминала и радикальных исламистов в политических целях / Институт Ближнего Востока. 2019. URL: <http://www.iimes.ru/?p=53211> (дата звернення: 7.12.2020).
9. Timeline of Turkish-Israeli Relations, 1949–2006 // Web.archive.org. 2009. The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://web.archive.org/web/20090319134207/http://www.washingtoninstitute.org/documents/44edf1a5d337f.pdf> (дата звернення: 7.12.2020).
10. Theconversation.com, 2019. Five countries in the eastern Mediterranean are shaking up Europe's energy map / The Conversation. URL: <https://theconversation.com/five-countries-in-the-eastern-mediterranean-are-shaking-up-europes-energy-map-119619> (дата звернення: 7.12.2020).
11. Веселов А.Ю. Влияние сирийского кризиса на логистические маршруты в регионе / Институт Ближнего Востока. 2016. URL: <http://www.iimes.ru/?p=29956> (дата звернення: 7.12.2020).
12. Eba.org.eg, 2020. Egypt-Turkey Business Council. URL: http://www.eba.org.eg/Main/BusinessCouncilsDetails.aspx?CONC_ID=3 (дата звернення: 7.12.2020).
13. Sis.gov.eg, 2005. Free Trade Agreement between Egypt & Turkey. State Information Service. URL: <https://www.sis.gov.eg/section/2614/1361?lang=en-us> (дата звернення: 7.12.2020).
14. Мамед-заде П. Современная внешняя политика Египта: приоритеты и особенности. *Пространство и время в мировой политике и международных отношениях*. Москва : МГИМО-Университет, 2007. Т. 6. С. 127–141.
15. Носков А.Ю. Об экономических отношениях Турции и Египта. Институт Ближнего Востока, 2017. URL: <http://www.iimes.ru/?p=32884> (дата звернення: 7.12.2020).
16. Telegraph.co.uk, 2010. Turkish Investment in Egypt growing fast. The Telegraph. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/wikileaks-files/egypt-wikileaks-cables/8326861/TURKISH-INVESTMENTS-IN-EGYPT-GROWING-FAST.html> (дата звернення: 7.12.2020).
17. Cnn.com, 2003. Turkish PM quits for Erdogan. CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2003/WORLD/europe/03/11/turkey.elections> (дата звернення: 8.12.2020).
18. Kanbolat H. Turkish opening for NATO: Ambassador Hüseyin Dirioz. Today's Zaman. 2010. URL: <http://www.todayszaman.com/tz-web/columnists-217264-turkish-opening-for-nato-ambassador-huseyin-dirioz.html> (дата звернення: 7.12.2020).
19. Маврина, Ю.В. Концепция внешней политики Турции Ахмета Давутоглу. *Известия Саратовского университета*. 2014. № 1. С. 69–75.
20. Davutoglu A. Turkey's Zero Problems Foreign Policy. Foreign Policy. 2010. URL: <https://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy> (дата звернення: 8.12.2020).
21. Nye J. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. Harvard, 1990.
22. Nye J. The future of power. New York, 2011.
23. Маркедонов С.И. Мягкая сила новых османов // Эхо Кавказа. 2011. URL: <https://www.ekhoavkaza.com/a/24247046.html> (дата звернення: 8.12.2020).
24. Harvey B. Erdogan Tells Egypt's Mubarak He Should Listen to His People. Bloomberg. 2011. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-02-01/erdogan-tells-egypt-s-mubarak-he-should-listen-to-his-people> (дата звернення: 8.12.2020).

25. Гринин Л.Е., Коротаев А.В., Мещерина К.В. Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Социально-политическая и экономическая дестабилизация: анализ страновых и региональных ситуаций в мир-системном аспекте. Москва: Учитель, 2018.

26. Стародубцев И.И. Турция: 4-й Конгресс правящей Партии справедливости и развития / Институт Ближнего Востока. 2012. URL: <http://www.iimes.ru/?p=15750> (дата звернення: 8.12.2020).

27. Кольчугин Н.П. Иран – Турция: борьба за влияние в Сирии и регионе / Институт Ближнего Востока. 2012. URL: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/30-03-12a.htm> (дата звернення: 8.12.2020).

28. Жуков Е.В. Египет разорвал дипломатические отношения с Сирией // Deutsche Welle. 2013. URL: <https://www.dw.com/ru/египет-разорвал-дипломатические-отношения-с-сирией/a-16885501> (дата звернення: 8.12.2020).

29. Bbc.com, 2013. Egypt expels Turkish ambassador. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25066115> (дата звернення: 9.12.2020).

30. Dw.com, 2013. Turkey kicks Egypt's ambassador out of Ankara. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/en/turkey-kicks-egypts-ambassador-out-of-ankara/a-17248023> (дата звернення: 9.12.2020).

31. Mfa.gov.tr, 2019. Turkey-Egypt Economic and Trade Relations. Ministry of Foreign Affairs of Turkey. URL: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-egypt.en.mfa (дата звернення: 9.12.2020).

32. Mk-turkey.ru, 2019. Политика не мешает Египту вести бизнес с Турцией и Катаром. МК Турция. URL: <https://mk-turkey.ru/blog/vesti-ekonomika/2019/03/20/moaa-politika-ne-meshaet-egiptu-vesti-biznes.html> (дата звернення: 9.12.2020).

33. Hurriyetdailynews.com, 2014. Turkey should repair ties with Egypt: Deputy PM. Hurriyet Daily News. URL: <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-should-repair-ties-with-egypt-deputy-pm-75915> (дата звернення: 9.12.2020).

34. Theguardian.com, 2019. Nine executed in Egypt over Hisham Barakat assassination. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/20/egypt-executes-nine-men-convicted-hisham-barakat-assassination> (дата звернення: 9.12.2020).

35. Aa.com.tr, 2019. Erdogan: Will not meet Sisi until inmates are released. Anadolu Agency. URL: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/erdogan-will-not-meet-sisi-until-inmates-are-released/1401553> (дата звернення: 9.12.2020).

36. Bbc.com, 2019. Egypt's ousted president Mohammed Morsi dies during trial. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48668941> (дата звернення: 9.12.2020).

37. Aljazeera.com, 2020. Libya: Haftar's forces mobilise mercenaries for Sirte battle. Aljazeera. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2020/6/29/libya-haftars-forces-mobilise-mercenaries-for-sirte-battle> (дата звернення: 9.12.2020).

38. Abdelhadi M. 2020. Libya conflict: Why Egypt might send troops to back Gen Haftar. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-53779425> (дата звернення: 9.12.2020).

39. Middleeasteye.net, 2019. How Gulf States hatched plan with Israel to rehabilitate Assad. Middle East Eye. URL: <https://www.middleeasteye.net/news/revealed-how-gulf-states-hatched-plan-israel-rehabilitate-assad> (дата звернення: 9.12.2020).

Анотація

Паламар А. С. Вплив «Братів-мусульман» на зовнішню політику Туреччини у XXI столітті. – Стаття.

З моменту свого заснування у 1928 році ісламістська асоціація «Брати-мусульмани» розвилась у потужну регіональну мережу, до якої входили політичні, громадські та військові підрозділи у багатьох країнах арабського світу. З приходом «арабської весни» 2011 року «Брати» нарешті отримали шанс очолити Єгипет. Це могло відіграти дуже вагомий роль у посиленні позицій Туреччини в регіоні, оскільки ще за кілька років до революційних заворушень події на геополітичному просторі Близького Сходу яскраво вказували на формування братсько-катарсько-турецької політичної вісі. Повалення режиму Хосні Мубарака та приход до влади «Братів» у Єгипті, а також прогнозоване падіння режиму Башара Асада в Сирії за певного перебігу подій доволі ймовірно могли утворити потужний союз ісламських держав сунітського толку, таких як Катар, Туреччина, Єгипет, Сирія, загальна міць яких не давала б жодної можливості Ізраїлю, Саудівській Аравії чи Ірану претендувати на серйозну вагу на Близькому Сході. Такі прогнози спровокували появу в керівництва Туреччини доволі серйозних регіональних амбіцій.

Проте відсутність професіоналізму та навичок управління державою, велика ворожість з боку частини місцевих еліт та політичних опонентів зумовила те, що «Брати-мусульмани» втратили підтримку значної частини населення АРЕ. У липні 2013 року єгипетські військові здійснили переворот, скинули президента Мухаммеда Мурсі і визнали «Братів-мусульман» терористичною організацією. Ці події спричинили серйозну кризу в турецько-єгипетських стосунках, оскільки ідеологічна близькість «Братів» та правлячої в Туреччині Партії справедливості та розвитку слугувала основою для їх тривалої беззаперечної обопільної підтримки.

У статті розглянуто динаміку відносин між Анкарою та Каїром протягом останніх двох десятиліть, а також проаналізовано потужний вплив асоціації «Брати-мусульмани» на зовнішню політику обох держав.

Ключові слова: Близький Схід, «Брати-мусульмани», Єгипет, Туреччина, «арабська весна», криза, конфлікт, політичний іслам, ісламізм.

Summary

Palamar A. S. The influence of the Muslim Brotherhood on Turkey's foreign policy in the 21st century. – Article.

Since 1928, since its founding, the Muslim Brotherhood has developed into a powerful regional network that includes political, civic, and military units in many countries of the Arab world. With the beginning of the “Arab Spring” in 2011, the “Brothers” finally got a chance to lead Egypt. This could have played a crucial role in strengthening Turkey's position in the region, as a few

years before the revolution, geopolitical developments in the Middle East clearly pointed toward the formation of a Brothers-Qatari-Turkish political axis. The overthrow of Hosni Mubarak's regime and the assumption to power of the Brothers in Egypt, as well as the predicted fall of Bashar al-Assad's regime in Syria, could have formed a powerful alliance of Sunni Islamic states – Qatar, Turkey, Egypt, Syria – which would give no chance to Israel, Saudi Arabia or Iran to gain serious weight in the Middle East political space. Such opportunities caused serious regional ambitions of the Turkish leadership.

However, a lack of professionalism in governing the country, as well as the hostility of the local elites and political opponents caused enormous distrust of the Islamism movement among the population of ARE.

After six months of protests, in July 2013, the Egyptian military staged a coup, overthrew President Mohammed Morsi, and called the Muslim Brotherhood a terrorist organization. These events caused a deep crisis in Turkish-Egyptian relations, as the ideological closeness of Turkey's ruling Justice and Development Party and the Muslim Brotherhood provided the basis for their long-standing undeniable mutual support.

This article examines the dynamics of relations between Ankara and Cairo over the last two decades; it analyzes powerful influence of the Muslim Brotherhood on the foreign policy of both countries.

Key words: Middle East, Muslim Brotherhood, Egypt, Turkey, Arab Spring, crisis, conflict, political Islam, Islamism.